

Ծ Ա Ղ Ի Կ

Մ Ա Ն Կ Ա Ն Յ

Շ Ա Բ Ա Թ Ա Կ Ա Ն Ն Ա Ն Դ Է Ս

Դաստիարակութեան եւ Կրթութեան

ԾԱՂԻԿ ՄԱՆԿԱՆՅՐ կը հրատարակուի ամէն ուրբաթ օր, ի բաց առեալ Յունիս եւ Յուլիս ամիսները։ Բաժանորդագիրներ է կԱՆԻԻԿ, Պօլսոյ եւ գաւառաց համար, տասնամսեայ 50 դրէկն։ Ինքզանեայ 25 դրանէկն, երկու եւ կիսամսեայ 15 դրանէկան։ Այլ երկրաց համար 12 ժրն, խաւանչիւր քիւր կ'արժէ 50 փարս։ Գաւառներէն դրճմարուդր ալ կ'ընդունուի։ Բաժանորդագրութեան համար դիմել առ Տնօրէն—Խմբագիր Միհրան Ասֆանդ, Էսկի Ջապթիէ հասցէսի քիւ 61, Նշան Կ. Պէրպէրեանի տպարանը։

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԸՆԹԱՑՔ

Ը Ն Թ Ա Ց Բ

ՅԱՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՎՃՅԵԼՉՅԱՐԱՑՈՒԹԵԱՆ⁽¹⁾

Պ. ՄԱՄԱՐԵՒ. ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ

ԱՌ ԱՇԱԿԵՐՏՍ ԻՐԻ՝ ՊՕՂՈՍ ԵՒ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ

1. Նախադասութիւն. — Ժամանակի բաժանումն։

Պ. Մամբրէ. — Պօղոս, դեռա՛ գրատախտակին առջեւ եւ գրէ՛ նախադասութիւն մը։

Պօղոս (մէկ ձեռքով կաւիճը բռնած՝ միւսովը գլուխը քերելով). — Ձե՛մ կրնար, Պարո՛ն։

Պ. Մամբրէ. — Բայց հիմայ պիտի տեսնես որ կրնաս։ Երկինքը նայէ՛, ի՞նչ դոյն ունի։

Պօղոս. — Կապոյտ է։

Պ. Մամբրէ. — Դրէ՛ ուրեմն. երկինքը կապոյտ է։ — Եղած տեղէ՛դ լաւ կը տես-

նե՛ս մեր դրացի երկաթագործին ծխանն, ի՞նչ կ'ընէ այս վայրկեանին։

Պօղոս. — Կը ծխայ։

Պ. Մամբրէ. — Լա՛ւ, գրէ՛ առանց իմ թեւադրութեան։

Պօղոս (գրելով). — Երկաթագործին ծխանը կը ծխայ։

Պ. Մամբրէ. — Իսկ երկաթագործը. կը տեսնե՞ս զայն։ Դրէ՛ թէ անիկա՞ ինչ կ'ընէ։

Պօղոս (Դրելով). — Երկաթագործը կը ձեծէ իւր սալը։

Պ. Մամբրէ. — Լա՛ւ. ի՞նչ կ'անուանես այդ գրածդ։

Պօղոս (կարող մարդու մը կերպարանքով). — Նախադասութիւններ են այս գրածներս։

Պ. Մամբրէ. — Բայց պէտք է որ լաւ հասկնաս թէ ի՛նչ է այդ ըրածդ։ — Դեռականական վերլուծութիւնը քեզի սովորեցուց նախադասութիւն մը տարբարադրել կամ կազմալուծել՝ գտնելով անոր ենթակայն, բայն, ստորոգելին կամ խնդիրն. իսկ հիմայ, ժողովական ուրիշ մը գրած նախադասութիւնները կազմալուծելու, դո՛ւ ինքնին կազմեցիր նախադասութիւններ։ Դրած նախադասութեանցը բայերը

սահմանական եղանակի ներկայ են. կրնա՞ս փոխել անոնց ժամանակը: Կը յիշես երէկ-ուան փոթորիկն. ըսէ՛ թէ ի՞նչպիսի էր երկինքը:

Պօղոս (գրեւով). — Երէկ երկինքը մը-ծին էր (անցեալ ժամանակ):

Պ. Մամբրէ. — Վաղն ի՞նչ պիտի ընէ դարձեալ մեր երկաթագործը:

Պօղոս (գրեւով). Վաղն երկաթագործն պիտի ծեծէ իւր սալը (ապա. ժմկ):

Հետեւեալ հրահանգաց մէջ բային ժամա-նակը ներկայ է, անցեալ է թէ ապառնի:

ՀՐԱՀԱՆԳ 1.

Ուղղեալ. — 1. Ես խեղօք եմ (ի՛նչ ժմկ). (ներկայ). Երէկ խեղօք եղայ (անցեալ). վաղը խեղօք պիտի ըլլամ (ապառնի): — 2. Մայրի՛կ, դու բարի ես (ներկ). Դու միշտ բարի եղած ես (անց.), և միշտ բարի պիտի ըլլաս (ապառն.): — 3. Մարտի մէջ ցորենները կանաչ են (ներկ). Յուլիսի մէջ դեղին պիտի ըլլան (ապառն.): — 4. Ան-ցեալ տարի Լեռն ծոյլ էր (անց). այս տա-րի աշխատասէր է (ներկ). պարգեւա-բաշխութեան օրը պիտի վարձատրուի (ա-պառն.): — 5. Հիմայ տղայ եմ ես (ներկ). ութ տարիէն չափահաս պիտի ըլլամ (ապառն.):

ՀՐԱՀԱՆԳ 2.

Ուղղեալ. — 1. Աղօրիքին թեերը կը դառնան (ներկ). երէկ կը դառնային (անց.). արդէն երկար ատեն դարձած են (անց.). դեռ երկար ատեն պիտի դառ-նան (ապառն.): — 2. Այսօր, չաբաթ, կ'աշ-խատիմ (ներկ.). երէկ, ուրբաթ, աշխա-տատեցայ (անց.). բայց վաղը, կիւրակէ, պիտի հանգչիմ (ապառն.): — 3. Երէկ անձրև կուգար (անց.). այսօր ալ անձրև կուգայ (ներկ.). վաղը թերևս արեգակը պիտի փայլի (ապառն.): — 4. Անցեալ ա-շուն ծիծառները մեկնեցան (անց.). հիմայ որ դարուն է՝ կը վերադառնան (ներկ.): Երբեք աշուն նորէն պիտի մեկնին (ապառն.):

ՀՐԱՀԱՆԳ 3.

Ուղղեալ. — 1. Դասս կը սովորիմ (ներկ). երէկ դասս կը սովորէի (անց). վաղը դասս պիտի սովորիմ (ապառն.): — 2. Կը սիրեմ իմ եղբայրներս (ներկ.). չառ պզտիկ եղած ատենս ալ կը սիրէի եղբայրներս (անց.).

Բոլոր ֆլեկնացս մէջ պիտի սիրեմ իմ եղ-բայրներս (ապառն.): — 3. Վաղեմի ժամա-ցոյցը կը հնչէ ժամերը (ներկ). արդէն եր-կար ատեն հնչած է (անց). տակաւին երկար ատեն պիտի հնչէ (ապառն.): — 4. Երէկ որմնադիրները քարեր բերին (անց). այսօր չաղախ կը շինեն (ներկ). վաղը պի-տի հիւսեն պատը (ապառն.):

Փոխեց ի Հայ

ՆՇԱՆ ԹՈՐՈՍՆԱՆ

Մալկարա

Ի. Գառէ և Լ. Մոյ

(Շարունակելի)

ՄԻՋԻՆ ԸՆԹԱՑԲ

ԸՆԹԱՑԲ ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Պ Ի Ն Ի Ե Ի Ջ Ո Ի Բ

ՅԱՏԱԿԱԳԻԾ

Գինին կեղծ կարեկցութիւն մը կը յայտ-նէ ջրոյ. միակ արժանիքն զոր գինին կը շնորհէ նմա: — Պատասխան ջրոյ. — Գինին ընդդէմ կը պատասխանէ. կը ջատագովէ ինքզինքը. իւր հնուածիւնը, իւր հայրենիքը: — Կը յիշէ Բագոսի մատուցուած մեծարանք-ներն. իւր ընծացքն Ասիայէն յեւրոպա. իւր ծննդավայրն: — Գինւոյն ներկայու-թիւնը ի տօնս, ի խնջոյս: — Այն վայրերը յորս կ'ընդունին զինքը. ինչ որ կը պաշտի իւրեան բանաստեղծն: — Գինին եւ գոր-ծաւորը. օգտակարութիւնն զոր ունի գի-նին հիւանդին, մանկան, ծերունւոյն: — Վաճառականութիւնն որոյ առարկայն է. աղբիւր է դիւրակեցութեան եւ հարստու-թեան: — Եզրակացութիւն:

Ջրոյն պատասխանը. — Կը հերքէ գին-ւոյն բոլոր փաստերը կամ գոնէ կը տկա-րացնէ զայնս: — Յաղթութիւնն ջրոյ:

ԸՆԴԼԱՅՆՈՒՄՆ

« Աւա՛ղ, քանիօ՛ն արգահատելի է վիճա-կըդ. կ'ըսէր օր մը Գինին Ջրոյ. բնութիւնը ո՛րչափ անիրաւ վարուած է քեզ նկատ-մամբ. չէ՛ տուած քեզ ոչ այն ճոխ գոյնը, ոչ այն հեշտահամ ճաշակը և ոչ այն կազ-դուրիչ զօրութիւնը որք սիրելի և պան-ծալի կ'ընեն զիս համօրէն աշխարհի մէջ:

Դու, յաճախ անարգեալ և խոտան, եղբայր իմ հէգ, չունիս ուրիշ արժանիք բայց միայն ճանչնալ զքեզ խոնարհագոյն քան զիս:

— Ինձ թուի թէ, եղբայր իմ, սպասախանեց Զուրը, սակաւիկ մի յանձնապատան ժպրհութեամբ կը խօսիս. ինչ որ ալ ըլլայ քու արժանիքդ որով կը մեծարուիս մարդոցմէ, իմ կը հաւասարի նմա, եթէ չգերազանցեր զայն:

— Ոչինչ մը ըլլալու վիշտը, մինչ ամենայն ինչ եմ ես, կրնայ այդ աստիճան չարաչար դատել տալ քեզ, չարունակեց Գինին, բայց ունկնդիր եղիր ինձ և պիտի հասկնաս սխալը:

« Իմ գոյութիւնը կ'սկսի զոյգ ընդ գոյութեան մարդկային ազգի, և նորա որորանն եղաւ իմ հայրենիքն: Առաջին մարդիկ, թէպէտ և ազէտ, ի միտ առին իմ կարողութիւնն. աստուածացուցին զիս եւ կանգնեցին ինձ բազիններ:

« Յետոյ հետեւեցայ քաղաքակրթութեան և աշխարհակալաց: Նախ Փիւնիկեցիք տարին զիս Միջերկրականի ափանց վրայ և նորա բազում կղզեաց մէջ: Արշիպեղագոսի կղզիներն և Իտալիոյ արգաւանդ երկիրներն ծածկուեցան արագ արագ այն զարմանալի տնկովն որ զիս կ'արտադրէ, և, զայն ստանալու համար, Կորուսեցիք գացին տիրեցին Բոյի երկու ափանց: Իտալիայէն անցայ ի Գաղիա, յետոյ յայլ երկիրներ, ապա յԱմբրիկա և յՈվկիանիա: Բայց եթէ կ'ուզես գիտնալ բուն ծննդավայրս, գնա ամպանեմ Մասիսի ստորոտը, Ակոուիի աւերեալ այգեստանեաց մէջ տակաւին պիտի գտնես սերունդն այն որթոց զորս Նոյ տնկեց երբ, դուրս ելաւ տապանէն: Այսօր, ինչպէս ի հնումն, մասնակից եմ մէն ուրախութեանց և համայն խնջոյից. ամէն ինչ կը պակասի անդ ուր ես կը պակասիմ:

« Խրճիթն ու պալատը զիս կ'ընդունին երջանկութեամբ. պալատին մէջ կը գուարթացնեմ զմեծատունն: Խրճիթին մէջ կը մըլխիթարեմ զաղքատն:

« Զիս աշխարհալուր կը հռչակէ բանաստեղծը. կ'երգէ իմ գովեստներս: Իմ դիւթիչ բաժակէ՛ս իւր գեղեցիկ գեղեցիկ ներշնչումներն կ'ըմպէ:

Վաստակաբեկ գործաւորն, ուժասպառ հիւանդն, անզօր մանկիկն և դողդոջուն ծերունին կը գտնեն յիս քաջութիւն, զօ-

րութիւն, առուգութիւն: Հոսկ ուրեմն, վաճառականութեամբ որոյ առարկայն եմ, օրատահիկն կը հայթայթեմ միլիոնաւոր գործաւորաց. դիւրակեցութիւն կը բերեմ գործօն մշակին տունը և անխոնջ վաճառականը կը հասցնեմ ի ճոխութիւն: Այլ եւս ի՞նչ արժանիք ունենալու է փափագելու համար օրինաւոր գերազանցութեան մը զոր թուի թէ կը զլանաս ինձ: Խօսէ՛, եղբայր իմ, ունկնդիր եմ քեզ:

— Ես, ըսաւ Զուրը, աստուածական ես ընդունած չեմ պատիւ. բայց ոչ նուազ երիցագոյն եմ քան զքեզ ամէն տեսութեամբ: Նախ քան զքեզ էի ես, և իմ շնորհիւս կըրցաւ ծլիլ, բարգաւաճիլ առաջին տունկն որթոյ յորմէ եկած ես դու ի գոյ:

Բաց աստի այն երկնային պատիւն որով առաջին դարերն զքեզ պատուեցին, ոչ այլ իմիք ծառայեց բայց միայն գազանային կըրից քո անոպայ երկրպագուացդ:

Ի՞նչ շուսյտական տօներ, և քանի՛ ոճիրներ գործուեցան յայնժամ և դեռ կը գործուին քո անուամբն: Մեր օրերուն մէջ, լի են բանտերը ոճրագործներով որք կը պաշտեն զքեզ: Իսկ գալով քո տարածմանն երկրագնդի վրայ, դու ի՞նձ կը պարտիս զայն, զի ջուրն զքեզ նախ տեղափոխեց:

Արդարեւ երբեմն ուրախութեան ես պատճառ, սակայն երբեմն ալ ո՛րչափ դառնութեամբ, քանի՛ ամօթով և ի՞նչ անհուն թըշուառութեամբ կը ընուս ընտանիքներ որոց այս ինչ անդամն, պատուաւոր անցնէ քեզի, նուաստացաւ, գձձեցաւ, ինկաւ ի տիղմ անպատուութեան այն ապականիչ ոգիէն զոր կը պարունակես դու: Քո մէն մի կաթիլն յաճախ արժած է արտասուաց կաթիլներ ընտանեաց մայրերու: Գիտե՞ս, առ ի՞նչ կ'արտասուեն այդ ծնողք. — զի իւրեանց որդւոյն ձեռքն մի օր դաշոյն մը տուիր, զոր կարմրուց նա անմեղի մը արեամբ, և արդարութեան ձեռքն զինքն հանեց ի կախաղան: Կ'ըսեն նաեւ թէ ուժերը կը նորոգես նեւ առողջութիւնը կը դարմանես: Երբեք, օրըստօրէ զանոնք կը խանգարես, կը տկարացնես: Եթէ օգտակար ճանչած են զքեզ մարդիկ, գոնէ անհրաժեշտ պէտք մը չես: Ես, ընդհակառակըն, առաջին և կարեւոր պէտքն եմ մարդուն, անասնոց և բուսոց խի, և եթէ ես

պիտի ըլլար ահաւոր անապատ մը, երկիր իշխանութեան մահու: Ես, զովացուցիչ եւ անվնաս, չունիմ բնաւ տխրառիթ յատկութիւնն բանականութիւնը խանգարելու, և զմարդն ի չարիս և յոճիրս մղելու: աղտեղութիւնքն որոյ դու իսկ ես պատճառ, ես եմ որ կը մաքրեմ զանոնք: Իմ յատուկ զօրութեամբս կամ այն զօրութեամբք զորս տուններն ինձ կը հաղորդեն, անթիւ եւ անհամար բժշկութիւններ կը գործեմ:

Ուր ուրեմն կը մօտեցնեմ ազգերը միմեանց, այն լայնալիր աւազաններով զորս ես կը լնում: կը ծառայեմ արուեստից եւ ճարտարութեանց իմ սովորական ձեւա տակ կամ կաթնայի մը կողին մէջ շոգիացած: Այս վերջին վիճակիս մէջ կը մղեմ յաղթահասակ լեռնանման նաւերը յերկրէ յերկիր, յաշխարհէ յաշխարհէ: կը քաշեմ կը տանիմ ետեւէս, երկաթեայ ժապաւէնի մը վրայ, անթիւ կառախումբեր, և այսպէս, հզօր տարր քաղաքակրթութեան և նիւթական զօրութեան, կը սիրեմ յընդհանուրս գործունէութիւն, չարժուէն և կեանք:

Ի մի բան, ազգաց և ազանց բարերար ոգին եմ ես, որոյ առջեւ, դու՛ ամէնէ՛ն յառաջ պարտիս խոնարհիլ: »

Գինին կարկեցաւ մնաց լեզուակապ... յաղթուած էր:

Թարգ.
Բարեփոխմամբ

Մ. ԱՍԲԱՆԱՁ

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԸՆԹԱՑՔ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵՂՈՒ

Թէ Զէ Եւ ԶՆ ՄԱՐԹ ՅՈՒՐԱՍ ԼԻՆԵԼ Ի ԽԱԶԷՆ

Ընկա՛լ անշարժ հիմն զխաչն, և շինեա՛ ի վերայ նորա զամենայն հանդէսս հաւատոյ: Մի՛ ուրանար զխաչեալն, զի թէ յուրաստ լինիս՝, բաղում են՝ որ կշտամբեալ յանդիմանեն՝ զքեզ: Նախ Յուդա կշտամբեալ յանդիմանէ զքեզ առաջին մատնիչն: զի որ մատնեացն դիտէ նա, թէ ի քահանայից և յերկրացանց դատապարտեցաւ նա ի մահ: Յառաջ գան այսուհետեւ վկայք բա-

զումք: յառաջ կացեալ վկայէ երեսուն արծաթին՝, անդէն վկայէ Գեթսամանին, ուր մատնեցաւ իսկ: զլեառն ձիւթենեաց չե է իմ ասացեալ, յորում եկեալ յաղթս կային գիշերին՝: Վկայէ անդէն ի նմին գիշերի լուսինն, վկայէ անդէն և տիւն: և արեգակն որ չքացաւ, զի ոչ կարաց հանդարտել՝ տեսանել զանօրէն գործ դաւաճանաց: Կըշտամբեալ յանդիմանէ և հրատն՝, առ որում հասեալ կայր Պետրոս և ջեռնոյր: Եթէ յուրաստ լիցիս ի խաչէ անտի, կայ՝ մնայ քեզ հուրն յաւիտենից: վասն այսորիկ խիստ ասացի, զի մի՛ ընդ քեզ խիստ անցք անցանիցեն: Յուշ լիցին քեզ սուսերքն, որ ի Գեթսեմանին ի վերայ եկին նորա, զի մի սուրքըն յաւիտենից պահեսցին քեզ: Կըշտամբեն զքեզ և ապարանքն Կայիափայ ընդդէմ կացցէ քեզ եւ պաշտօնեայն, որ զապտակն տեառն մատուցանէր, և որ կապեցինն զնա, և առին գնացին: Ընդդէմ կացցեն քեզ Հերովդէս և Պիղատոս: միայն ոչ եթէ զայս բողոքեսցեն քեզ, թէ զի՞ ուրանաս, որ ի հրէից առաջի մեր դատեցաւն, եւ մեք մեղէն գիտացաք, զի վնաս ինչ ո՛չ գոյր ի նմա: Զի ես իսկ Պիղատոս լուացի զձեռս իմ, և ի բաց կացի: Ընդդէմ կացցեն քեզ եւ սուտ վկայքն եւ զինուորքն, որ զժիրանի հանգերձն արկին զնովաւ: և փուշ պսակն, որ՝ եղին ի վերայ գլխոյ նորա, եւ ի Գողգոթայս յայս ի խաչ հանին զնա, և ի վերայ հանդերձի նորա վիճակս արկանէին: Յանդիմանեալ կշտամբեսցէ զքեզ եւ Շմաւոն Կիւրենացի, որ զխաչն առեալ բերէր զհետ Քրիստոսի:

Յանդիմանեսցէ զքեզ ի լուսաւորաց արեգակն ինքնին գլխովին՝, որ յանկարծակին չքացաւ: և յերկրէ գինին զմոսեալ, եւ յերգեանցն եղէզն, և ի բանջարոց զոպայն, և սպունգն ի ծովային թաղանթացն¹⁰, և ի ծառոց փայտ խաչին: Զինուորքն՝ որ բեւեռեցին ընդ փայտն զոտան և զձեռսն, եւ ի վերայ

հանդերձին վիճակս արկանէին. զին-
ուորն այն՝ որ դեղարդեամբն զկողմն
բանայր, կանայքն կշտամբեսցեն զքեզ,
որ յայնժամ շուրջ զնովաւ կային, վա-
րագոյր տաճարին, որ սլառառեցաւ
վերուստ ի վայր: Հրապարակն Պիղա-
տոսի, որ յայնժամ ի զօրութենէ խա-
չելոյն՝ և այժմիկ օրծանեալ յաւեր բե-
րի¹¹ միշտ: Գողգոթայն սուրբ, որ բար-
ձրացեալ է քան զամենայն, և մինչեւ
ցայսօր երեւի ամենեցուն, և ցուցանէ
մինչև ցայժմ իսկ՝ որպէս և յայնժամ
վասն Գրիստոսի վէմքն որ պատառե-
ցան: Գերեզմանն մօտ իսկ աստէն ուր
եղաւ, և վէմն որ ի վերայ դրանցն ե-
ղաւ: որ մինչև ցայսօր ի վեր քան ըզ-
դնրեզմանն երեւի: Հրեշտակքն՝ որ շուրջ
զնովաւ կային, կանայքն՝ որ երկիրպա-
գանէին յետ յարութեան: Պետրոս եւ
Յովհաննէս՝ որ ի դերեզման անդր ըն-
թացան. եւ թովմաս՝ որ զձեռան ի
կողմն անդր արկանէր, և զմատուռս
ընդ վէրս բեւեռացն: Զի նա վասն մեր
ճշմարտէր ի շօշափել անդ, և զոր դուզ-
խնդրեց էիր այժմ, որ յայնժամ չէիր
անդ, նա իսկ խորհրդով խնդրեաց:

Ահաւասիկ կան եւ երկոտասան ա-
ռաքեալքն վկայք խաչին: ահաւասիկ
տիեզերք ամենայն, և աշխարհ ամենայն
վկայէ ի հաւատալն իւրեանց վասն խա-
չելոյն ի վերայ ամենայն մարդկան: Քո
իսկ աւագիկ դալայս տեղի՝ հաճէ ըզ-
միտս քո վասն խաչելոյն զօրութեան:
Զի ո՞վ է, որ զքեզ ժողովեաց. ո՞ր
զօրք, ո՞ր դահիճք, ո՞ր կապանք, զի՞նչ
շտապ տապնապի¹², զի՞նչ սլառիժ փու-
թացոյց դալ հասանել յայս տեղի քեզ,
եթէ ո՛չ նիչն¹³ յաղթութեան և փըր-
կութեան խաչին զամենեւեան ժողով-
եաց: Այս է՝ որ զՊարսիկս ի ծառա-
յութիւն նուաճեաց¹⁴, այս է՝ որ զխու-
ժագութ¹⁵ ազգս յընդանութիւն¹⁶ կոչէ:
այս է՝ որ եղիպտացւոցն փոխանակ կը-
ղիցն¹⁷ և շանցն և ազգի ազգի մալորու-
թեանցն զաստուածգիտութիւն շնորհ-
եաց: Այս է՝ որ մինչև ցայսօր հալածէ

զդեւս: այս է՝ որ զդիւթաց¹⁸ եւ զկա-
խարդաց մինչեւ ցայսօր կործանէ ըզ-
թովլութիւնս: Այս է՝ որ ընդ տեառն
Գրիստոսի երեւելոց է դարձեալ միւս-
անդամ¹⁹ յերկնից յերկիր:

Զի գայ առաջի մեծի թագաւորին,
զնշանն յաղթութեան առաջի բերէ. զի
տեսցեն յոր խոցեցինն, եւ ի խաչէ
անտի ծանիցեն զանարգեալն, յոր ո՛չ
ապաշաւեցին²⁰ հրեայքն. և անդէն ըզ-
կոծ առցին²¹ նոքա, եւ կոծեսցին ազգս
առ ազգս: Զի յայնժամ դարձցին յա-
պաշխարութիւն, յորժամ չիցէ նոցա
փրկութեան ժամանակ:

Կոչումն քննայութեան ձառ ԺԳ.

Թարգ. Նախնեաց Ե. Դարու

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՔ

1. Յուրաւս ինել. ուրանալ: Այս բայը
երեք տեսակ խնդիր կրնայ առնուլ, և կը
գործածուի նաեւ կալ բայով, ուստի կ'ըս-
ուի յուրաւս ինել, կալ (ինչ, յիմեքէ, զի-
մեքէ):

2. Կօսամբեալ յանդիմանեն. կը յանդի-
մանեն: Ընտիր մատենագրաց սովորութիւ-
նըն է այսպէս երկու հոմանիշ բայեր քովէ
քով, առաջինը շանցեալ ընդունելութիւն,
գործածել. ուստի կ'ըսուի՝ յարգեալ գո-
վել, պանծացեալ պարծել, յայտարարեալ
ցուցանել ևն:

3. Արծարի. արծաթեղէն: Հոս գոյական-
կանարար առնուած է և կը նշանակէ ար-
ծարէ դանեկան:

4. Դիշերին. սովորաբար գիշերի. մակբայ.
գիշեր ատեն:

5. Հանդարեւ. դիմանալ, համբերել:

6. Հրաս. կրակ, խարոյկ:

7. Կայ մնայ մեզ: Կայ աւելագորութեամբ
գործածուած է հոս: Կամ բային այս գոր-
ծածութենէն յառաջ եկած է աշխարհա-
բարին կը մասնակը. Գրաբարին կայ մնայ,
կայր տեսներ, կայ եւ ուսէ, կայր եւ խօ-
սէր ևն. բացատրութիւնքն եղած են աշխար-
հաբարի մէջ կը մնայ, կը տեսներ, կուսէ,
կը խօսէր ևն: Միավանկ բայերուն վրայ
կրի տեղ կու գործածուած է, կուգամ,
կուլամ, կուսամ:

8. Որ եղին ի վերայ գլխոյ նորա. փոխա-

նակ ըսելու զոր եղին... Որ յարար. դե-
րանունը կրնայ երբեմն այսպէս առանց զի
գործածուիլ. ինչպէս, Կամ գերկիր՝ որ
հանապազ բրեմք և ցանկ կոխեմք : Եզնիկ :
Աճապարեա խորհել որ ինչ գործեւոց ես
— Այսպէս առանց զի կը գործածուին եր-
բեմն որ ինչ, և մի. ինչպէս, Զամենայն որ
ինչ պատուիրեցի : Վասն ամենայնի որ ինչ
կամէր : Եւ առ մի ի կողից նորա, եւ ելից
ընդ այնր մարմին : Արձակեաց նա մի յիշ-
խանաց իւրոց :

9. Ինքնին գլխովին. նոյն իսկ : Կ'ըսուի
նաև ինքնին ի գլխովին : Զոյգ մակբայներու
այսպէս աւելադրութեամբ գործածութիւն-
ներն ալ սովորական է ընտիր նախնեաց
մէջ, երբեմն եւ ուլ կապուած. ինչպէս,
անգրէն միւսանգամ, ցանկ եւ միտ, յեղա-
կարծումն յանկարծուս ևն :

10. Ի ծովային քաղանքացն. (Թերեւս)
ծովային մարմիններէն :

11. Կործանեալ յաւեր բերի միտ. յիշտ
կործանուելու, աւրուելու վրայ է կամ կը
միտի :

12. Շտապ չտագնալի. տագնապ, իրար
անցում : Երկու հոմանիշ գոյականներ կըր-
նան այսպէս քովէ քով գործածուիլ, երկ-
րորդը սեռական հոլով որ աւելադրութիւն
է. այսպէս կ'ըսուի. շահ օգտի, արուքին
խաղաքեան, մարս պատերազմի ևն :

13. Նիւ. նշան :

14. Ի ծառայութիւնն նուանել. ծառայ ը-
նել. հսկատակեցնել, նուաճել :

15. Խուժադուծ. բարբարոս :

16. Ընդամուտիւն. ընտանութիւն : — դ
գիրն ըծորդ է s ի հետ և յաճախ անոր տեղ
գործածուած. ինչպէս, բանտ, բանդ.
գունտ, գունդ. ժանտ, ժանդ : — Լծորդ
կ'ըսուին այն տառերը որք ձայնիւ մօտ
ըլլալով իրարու տեղ կը գործածուին : Այս.
պէս բ, գ, ձ, ջ ինչպէս նաև դ ն, որոնք
միջակ կը կոչուին, կը գործածուին պ, կ, ճ,
ծ, ծ, տառերուն տեղ որոնք նուրբ կը
կոչուին. զոր օրինակ. Ամպ, ամբ. ամպա-
րիշտ, ամբարիշտ. Ըմպել, Ըմբել. զուսպ.
զուսբ : — Անկ. անդ. մանկ, մանդ. ցանկ,
ցանդ. ընկեր, ընդեր : — Ինծ, ինձ (գա-
ղան). պանծալ, պանձալ. հնծան, հնձան.
գծուծ, գժուծ : — Կինձ, կինջ. ճանձիւն.
ջանջիւն. խառնաղանձ, խառնաղանջ. դէձ
գէջ. բճիձ, բջիջ :

17. Կուգ. կատուի նման կենդանի մը
զոր Եգիպտացիք կը պաշտէին :

18. Դիւք. կախարդ. մոգ :

19. Դարձեալ միւսանգամ. Տես թիւ 9 :

20. Ապաւաւել. զղջալ

21. Զկոծ առնուլ. Կոծել, լալ :

ԼԵԶՈՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՎԱՐԺԻ

Ա.

Աշակերտք պարսի գծերուն տեղ անցեալ
դերբայ մը դնել, որ հոմանիշ ըլլայ յաջորդ
գիմաւոր բային :

1. Զորոց կէսն ի կրելիս, և զկէսն ի զբո-
սանս..... համբուրեցուցանէ : Եզնիկ : — 2.
Այլ ամենայն ինչ սրտնայ. և իբրեւ
զջուր սահէ անցանէ : Ոսկ. Մեկ. Պաւղ : —
Զաորմիդ նաւամարտիկ նաւացն Յունաց.....
վիանդէր : Եւս. Բր. — 4. կոչեցաւ Ա.
դամ : Նոյն : — 5. Զբարեւուն ի ներքոյ ձե-
ռին..... հնազանդէր : (Նոյն) :

— Ուղղեալ. — 1. Ընտելացուցեալ : — 2.
Ընթացեալ : — 3. Վանեալ : — 4. Անուան-
եալ : — Նուաճեալ :

Բ.

Աշակերտք պարսի գծերուն տեղ մակբայ մը
դնել որ հոմանիշ ըլլայ արդէն գտնուած մակ-
բային :

1. Աստուած յորժամ ստեղծ ի սկզբանէ
զմարդն, վաղվաղակի..... պահոցն պատուի-
րանաւն հրաման ետ նմա : Ոսկ. Ճոհ : — 2.
Շունս զայնոսիկ ասէ՝ որ վայրապար և
ընդդէմ տեառն իւրեանց զօղանջեն : Նոյն :
3. Հան զցաւն ի մտաց, և տեսանես որպէս
... իւրքն իցեն՝ երեւին : Ոսկ. Մեկ. Պաւղ.
Զգտանէին հնար՝ եթէ զիարդ չու առնի-
ցեն, ակամայ կամօք..... զկեսնս տշխար-
հին՝ յոր հասին՝ հաստատեալ Եւս. Բր. — 5.
Բազում անգամ զոր բարին կարծիցեն, մի-
այն..... առանց ընկերին խառնութեան վը-
նատակար լինի : Եզնիկ :

— Ուղղեալ. — 1. Անդէն և անդ : — 2.
Ընդ վայր : — 3. Զիարդ : — 4. Ի հարկէ :
— 5. Առանձինն :

Գ.

Աշակերտք պարսի գծերուն տեղ նախընթաց
գոյականին հոմանիշ գոյական մը դնել սե-
ռական հոլով :

1. Զի բազմադիմի բանիւն յաճախեց
չահ..... : Ոսկ. Մեկն. Ես : — 2. Յիրաւի կրէ
պատիւ..... այնպիսին : Եզնիկ : — 3. Սանձ-

եայ նահանջեաց Աստուած զսաստկութիւնն
.....ծովու: Բրադ. ձոֆ: — 4. Գային տալ
մարտ Ագաթ: — 5. Որո՞ւմ ներելոյ
լինիցիմք արժանի, Ոսկ. Մեկն. Մսք:

— Ուղղեալ. — 1. Օգտի: — 2. Պատու-
հասից: — 3. Բռնութեան: — 4. Պատե-
րազմի: — 5. Թողութեան:

Դ.

Ասակեքսը պարսի նեհեալ նախադասու-
քեանց բայերուն տեղ հոմանիւս ոն մը գոր-
ծածել:

1. Զջարջարանն զոր դուք արդեամբք
կրեցէք, մեք ականջօք լսել չեմք բաւական:
Ոսկ. ձոֆ: 2. — Եղին ի մօրի այնուհետեւ
ոչ այսր անդր սայթաքել, այլ հաստատուն
յամառեալ տոկալ. յենու ի համբերութիւն,
սինդել ի պատերազմի. ժառանգել զանուն
քաջութեան: Մկք. — 3. Ահաւասիկ երիս
հարուածս տամ քեզ քնքեղ, խնդրեա մի
ինչ զոր և կամիս: Սեբեր, — 4. Ննջէ ի ծո-
վուն առ ի ճամարտելոյ զմարմնոյն բնու-
թիւն, և յարուցեալ՝ ննջեցուցանէ՝ զալիս
ծովուն: Նոյն: — 5. Զտեսանիցէ՞ք զման-
կունս մատաղս՝ որպիսի՞ յօժարութեամբ ու-
նիք զստեանցն մարցն: Ոսկք, Մեկն. Մսք:

— Ուղղեալ. — 1. Յականջալուրս լսել:
— 2. Զոտս ի բոյս հարկանել: — 3. Յըն-
տիր առնեմ քեզ: — 4. Ի քուն առնէ: —
5. Բուռն հարկանեն:

Ե.

Հետեւեալ բառերուն հոմանիւնները գրո-
տել. ան. գէր. բողոքել. իսկոյն:

Ահ. Ահաբեկութիւն. արհաւիրք. երկե-
ղուկ. երկեւան. զարհուրանք. երկիւղ-
խէթ. խոճապ. կասկած. պակուցումն.
սարսափ. սոսկումն:

Գէր. Անձնեղ. բոկան. մարմնեղ. մսեղ.
յոյր. պարարակ. պարարտ:

Բողոքել. Ազաղակ հարկանել. բողոքբառ-
նալ. բողոք կարգալ. բողոք հարկանել. բո-
ղոք ունել. դատախազ լինել. իրաւունս
խնդրել. կարգալ առ ոք:

Իսկոյն. Առժամայն. նոյնժամայն, նոյն-
հետայն. առ օրին. առ ետեղ. առ ձեռն.
յական թօթափել. ի նոյն. նոյն ընդ նոյն.
խակ և խակ. հետ ընդ հետ. փոյթ՝ ընդ փոյթ.
ձեպ ընդ ձեպ. ձեպ ի ձեպոյ. հապճեպիւ.
վաղ ընդ փոյթ. ձեպով. շտապ. արագ.
վաղ վաղ. վաղվաղակի. տաքնապաւ. վա-

ղագոյն. անդէն. անդէն և անդ. անդէն
առ նմին. անդէն վաղվաղակի. ընդ հուս-
անդէն ի կողի:

Զ.

Քանի՞ կերպով կրնայ ըսուիլ գրաբար լեզ-
ուաւ

1. Օրը իրիկուն քլալու վրայ է: — Տա-
րածամեալ է օրն: Երեկոյացեալ է ժամն:
Դառնայ օրն յերեկս: Ժամն ընդ երեկս կոյս
խոնարհեալ է:

2. Վերջին տունը փչելու մօտ է: — Յոգ-
ւոցն պարզել տալստան է: Մերձ է ի մե-
ռանել: Շունչն վախճանի հասեալ է: Յոգիս
ապաստան եղեալ կամ լեալ է: Ի շունչ վախ-
ճանի հասեալ է: Ի դուրս մահու հասեալ է:
Փոքր միւս ևս և մեռանի: Սակաւիկ մի ևս
և վախճանի: Յօրհաս մահու ժամանեալ է:

Մ. ԱՍԲԱՆԱԶ

— ❦ —

Փ Ի Լ Ի Ս Ո Փ Ա Յ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

—

ՀՈՒՆԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Պէրպլերեան վարժարանի մէջ աւանդեալ

դասուց ամփոփումն):

Դ. Ա. Ս. Զ.

ԴԱՏԱՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

(Շար. քիւ 17)

36. Խելամուրիւն: — Խելամուրութիւնն
Ընծայութեան հակառակ ուղղութեամբ կը
գործէ, մասնաւոր իրողութեանց և երե-
ւութիւց զննութենէն կը բարձրանայ ընդ-
հանուր իրողութեանց, ընդհանուր ճշմար-
տութեանց հասողութեան: Ընդհանուր ի-
րողութեան մը, ընդհանուր ճշմարտու-
թեան մը վերահասու ըլլալ կը նշանակէ
երևութիւց մէջ անյեղի կապակցութիւն
մ'ըմբռնել և հաստատել թէ միշտ և ամեն
ուրեք այս ինչ երեւոյթք զուգընթաց կամ
յաջորդականք են միմեանց: Ընդհանուր
ճշմարտութիւն մ'է թէ հեղուկ մարմնոյ
մը մէջ ընկղմած հաստատուն մարմինք կը
կորսնցնեն իրենց ծանրութենէն մաս մ'որ
հաւասար է իրենց տեղափոխած հեղուկին
ծաւալին ծանրութեան. այսինքն թէ կը
հաւասար որ ամենուրեք և ամէն ժամանակ
մարմնոյ հեղուկի մը մէջ ընկղմման և իւր-

եանց ծանրութեան նուազման մէջ այս յարաբերութիւնն պիտի տեսնուի, ինչ որ ալ լինին մարմինք և հեղուկք: Ընդհանուր ճշմարտութիւն մ'է թէ ալքոհոլաւոր ըմպելեաց զեղծումն մտային տկարութիւն ու խանգարում կը պատճառէ, այսինքն թէ կը հաւատամ որ ամենուրեք և ամէն ժամանակի մէջ ալքոհոլաւոր ըմպելեաց զեղծման հետեանքը պիտի լինին մտային տկարացումն ու խանգարումն, ինչ որ լինին ըմպելիք և ո՛րք և լինին արբեցողք: Ընդհանուր իրողութիւն մը կ'անուանի նաև օրէնք մը: Արդ այսպիսի ընդհանուր իրողութեանց, ընդհանուր ճշմարտութեանց, օրինաց խեղամուտ կը լինի մարդ ի ձեռն իմացական այն կարողութեան կամ գործողութեան որ կը կոչուի խելամոռութիւն: Ինչ եղանակաւ. — Դիտելով, զննելով ինչ ինչ մասնաւոր իրողութիւններ, և յետոյ ամէն նման իրաց, անհատից ու պարագայից վերայ տարածելով ռմանց վրայ միայն դիտուած ու հաստատուած հանգամանքն ու առնչութիւնքն: Ինչպէս կը տեսնուի, խեղամոռութիւնը փորձով, փորձառութեամբ կ'սկսի, բայց կը գերազանցէ զայն, անոր անձուկ սահմաններէն դուրս և հեռուն կ'արշաւէ, միջոցի ու ժամանակի ինչ ինչ կէտերուն վրայ միայն դիտուածն ու հաստատուածը տարածելով բովանդակ միջոցին ու տարածութեան վրայ: Ոչ միայն կը հաւատամ թէ ապրած ժամանակիս ու ապրած տեղերուս մէջ գիշեր և ցերեկ իրարու կը յաջորդեն, այլ և կը հաւատամ թէ երկրիս [ամէն կողմն նոյն] յաջորդութիւնը տեղի ունի, և թէ անցեալ դարուց մարդիկ ինձ պէս հանդիսատես եղած են միևնոյն յաջորդութեան և թէ ապագայք պիտի լինին նոյնպէս ցորչափ կայ և միայ աշխարհս: Ըստ այսմ կը շարունակեմք սնանիլ միևնոյն նիւթերով՝ անգամ մ'որ խեղամուտ եղած ենք անոնց սննդարար յատկութեանց, նման հիւանդութեանց համար կը գործածեմք միշտ միևնոյն դեղերն որոց օգտակարութիւնն գամ մի հաստատուած է նմանօրինակ պարագայից մէջ, կը շարունակեմք ի գործ դնել վստահութեամբ մի և նոյն նպատակաց համար մի և նոյն միջոցներն՝ զորս փորձն արդիւնաւոր ցոյց տուաւ ինչ ինչ առիթներու մէջ, կը համարիմք զամէն մարդիկ, այսինքն մեզ նման

ամէն էակներն, ունեցող այն կարողութիւնքն ու յօժարութիւնքն զորս կ'զգամք ի մեզ, այսինքն կը հաւատամք ամէն նման իրաց մէջ այն յատկութեանց դոյութեան, որք տեսնուեցան ոմանց մէջ, նման երեւութից մէջ երեւմանն միևնոյն նկարագրական (caractéristique) նշաններուն որք դիտուեցան ոմանց մէջ, նման տեսանելի կերպարանաց տակ մի և նոյն հաստատուն ձեւերուն ներկայութեան, և այլն: Ապա խեղամոռութիւն ընտանի և սովորական գործողութիւնն է մտաց, այնու մեր փորձերէն կը խրատուինք, անցեալէն ու ներկայէն զապագայն կը նախատեսեմք, ու մեզ անմատչելի անցելոյն վրայ ալ մեր ծանօթութիւնը կ'երկարաձգեմք, այնու կը վարիմք մեր հանապազօրեայ կենաց ամենէն սովորական գործողութեանց ու վարմանց մէջ, ինչպէս ցոյց տուինք նախընթաց օրինակաց մէջ: Ամէն վայրկեան խելամոռական իմաստասիրութիւններ կ'ընեմք, գէթ լռելեայն: Ի գործ դրուելով այն զգուշութեամբք զորս տրամաբանութիւն կ'ուսուցանէ, խելամոռութիւն գործին է բոլոր փորձառական գիտութեանց, կ'առաջնորդէ զգիտունն ի գիւտ բնութեան օրինաց. իսկ անզգոյշ, հապճեպ, անկատար, վեր ի վերոյ խելամոռութիւնք վտանգաւոր են, զի փոխանակ ստոյգ օրինաց, ընդհանուր ճշմարտութեանց առաջնորդելու, սխալ հետեւութեանց կը տանին զմեզ, իբրև հաստատուն ինչ նկատել տալով ինչ որ պատահական է միայն և օրէնք մը տեսնել տալով անդ ուր դիպուածական հանգիստում միայն կայ: Այս կերպով, օրինակի համար, գիտաւորի մ'երեւումը պատճառ կրնան համարել տգէտք սովու կամ պատերազմի: Շատ նախապաշարմանց ու սխալ կարծեաց պատճառք են անզգոյշ խելամոռութիւնք:

37. Առնչութիւնք քննաշուրքեան եւ խելամոռութեան: — Ընծայութիւն և խելամոռութիւն սերտ կապակցութիւն ունին միմեանց հետ: Ընծայութիւնն խելամոռութեանէն կ'առնու այն ընդհանուր ճշմարտութիւնքն որոց հետեւութիւնքն կ'եզրակացնէ. իսկ խելամոռութեան ընծայութիւնն է որ յաճախ առիթ կը մատակարարէ հետազօտելու, քննելու իրողութիւններն՝ ստուգելու համար տեսութիւններ որոց նա

Հասած է իւրուրոյն ճամբայներով: Բայ աստի, երբ հարցնենք թէ ի՞նչ կերպով միտքը խելամոռութեան մէջ կը համարձակի մասնաւորներէ ընդհանուր հեռութեան մը հասնիլ, յինչ ինչ դիպաց եզրակացնել յամենայն դէպս, կը տեսնեմք թէ ամէն խելամոռութիւն հիմնուած է մի ընծայութեան վրայ, կամ թէ ըսեմք, ամէն խելամոռութիւն կը վերածի ընծայութեան մը, ունենալով իբրեւ հասարակաց մեծագոյն նախադրեալ (իբրեւ սկզբունք) սա նախադասութիւն, «Հստ կարգաւորութեանն որ կայ ի տիեզերս միեւնոյն պատճառք միշտ և ամենուրեք յառաջ կը բերեն միեւնոյն արդիւնքներն»: Եւ ընծայութիւնը՝ իւրաքանչիւր խելամոռութեան դէպքի մէջ՝ կրնայ չարունակուիլ այսպէս. «Արդ, կը դիտուի թէ այս ինչ պատճառ յառաջ կը բերէ այս ինչ արդիւնքը, ապա միշտ և ամենուրեք այս պատճառը յառաջ բերած է ու պիտի բերէ այս արդիւնքը»: Ի մի բառ, ընծայութիւն և խելամոռութիւն իրարմէ անբաժան են. ամէն ընծայութիւն յինքեան կը պարուրէ խելամոռութիւն մը, որպէս ամէն խելամոռութիւն ընծայութիւն մը: Երկուքին ևս կիրառութիւնքն են բանին սկզբանց, ընծայութիւնն նոյնութեան սկզբունքին, իսկ խելամոռութիւնն՝ բաւարար պատճառի եւ պատճառաւորութեան սկզբունքներէն բղղխող մասնաւոր սկզբունքներէ միոյն (կարգի սկզբան): Աստի բառից, անուանց ալ նմանութիւնն. լատիներէն՝ ratio (բան) եւ ratiocinatio (իմաստասիրութիւն), նոյնպէս յունարէն՝ Λόγος և Λογισμός, գաղիերէն՝ raison եւ raisonnement, հայերէնի մէջ ալ Բան և Տրամաբանութիւն, որ գրեթէ հոմանիշ է իմաստասիրութեան, զի իմաստասիրել և տրամաբանել կը գործածուին անխտիր: Է՞ր, սակայն, մերթ իմաստասիրութիւն կարծես կը հակառակի բանականութեան, այնպէս որ Մոլիէր ալ կրցած է Femmes savantes-ի անձերէն միոյն ըսել տալ.

Raisonner est l'emploi de toute la maison, Et le raisonnement en bannit la raison. — Վասն զի շատ անգամ մարդիկ չարաչար ի գործ կը դնեն բանին սկզբունքներն, որով մինչդեռ այս վերջինք անմիջական յայտնութիւն ունին ու անվրիպելի են, ի-

մաստասիրութիւնք կրնան սխալ և խաբէական լինել:

Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ⁽¹⁾

Ա Ր Ե Ի Ե Լ Ք

Ե Գ Ի Պ Տ Ա Ց Ի Բ

ԿՐՕՆՔ ԵԴԻՊՏԱՅԻՈՅ

Եգիպտացիք՝ ըստ Հերոդոտեայ՝ էին ամենէն ջերմեռանդ ժողովուրդը: Զայս կը հաստատեն նկարք և ձեռագիրք: Նկարք կը ներկայացնեն աղօթիկեր մարդիկ դից առջեւ, իսկ ձեռագիրք են ողորմութեան գիրք:

Դիմ Եգիպտացւոց. — Եգիպտացիք կը պաշտէին Դից Երոդոդութիւն մը, հայր, մայր, որդի: Հայրն էր ստեղծիչ (խնունմաւ) և բարերար, որ գիտէ զամենայն և որոյ սկիզբն չէ յուսմքէ: Այս երոդոդութիւնը զանազան անուանակոչութիւններ ունէր, այլ և այլ գաւառաց մէջ: Ի Մեմփիս հայրը կը կոչուէր Փտահ, մայրն՝ Սեխէլ, և որդին՝ Իմութէս. յԱբիւթոս՝ Ոսիրիս, Իսիս, Հորոս. և ի Թէբէ՝ Ամմոն, Մութ և խոնս: Դիք կը նկարուէին մերթ ի կերպարանս մարդկան և մերթ ի կերպարանս անասնոց, և, յաճախ, ի չորս կերպարանս, բազէի՝ մարդկան գլխով, մարդկան՝ բազէի գլխով: Ուստի, Եգիպտացիք կը պաշտէին կովը, քաջահաւը, բզէզն և բազէն — Նրուիրական անասունք — և, որպէս կ'ըսէ Պոսիւէ, ամեն ինչ յեգիպտոս աստուած էր, բաց յԱստուծոյ:

Փտահ մարմնացեր էր ի բզէզան, Հորոս՝ ի բազէի, Իսիրիս՝ ի կովու: Այս նուիրական անասնոց մէջ յոյժ յարգելին էր Ապիս կովը որ կ'սպրէր ի մատրան ուրեք, ի Մեմփիս, ուր քուրմք կ'սպասաւորէին նաև: Երբ կը մեռնէր, զայն կը զմուսէին, և նորա մարմինը կը դնէին տապանատան մէջ որ կը կոչուէր « Ոսար-Հապի », ըստ Յունաց Սէրապէոն, զոր պեղեց Մարիէթ եգիպտոբանը:

Ոսիրիս. — Ոսիրիս՝ Արեւ-աստուածն ունէր իւր պատմութիւնը (Մարպէրո, 25-41): Արեւն առ Եգիպտացիս, որպէս առ հին

ժողովուրդս, կը համարուէր հզօրագոյնն յարաւածս, հետեւապէս՝ աստուած մի: Ոսիրիս կ'սպաննուի Սէտէն՝ դիք խաւարի, Իսիս՝ (լուսին) նորա այրին կուլայ զնա եւ կը թաղէ, և Հորոս՝ (նորածագ արեւ) նոցա որդին իւր հօր վրէժը կը լուծէ՝ սպաննելով զՍէտ: Եգիպտացիք դից թագաւորութիւնը կը կոչէին ոսկեղինիկ դար:

Ամֆոն-Հոա. — Ամֆոն-Հոա (Արեւ) կը պաշտէին Թեբայիտցիք: Ամֆոն-Հոա աւուր աւուր կ'անցնէր ընդ երկինս և իւր թշնամիները կը խորտակէր: Ահա իւր երգն:

« Փառաւորեմք զքեզ, զուարթութիւն երկնի, և ուրախութիւն երկրի: Դիք եւ մարդիկ կը փառաւորեն զքեզ երբ թշնամիներդ առաթուր կոխելով կը ծագիս մեծապայծառ: Ով Հոա, կեանք տուր Փարաւոնին, ջուր՝ նորա կոկորդին, հաց՝ նորա որովայնին, և հոտ անոյշ՝ նորա հերաց: » (Մարտէրօ, 280—285:)

Դասաւորումն հոգւոյ. — Նմանապէս Եգիպտացիք կը պաշտէին մեռելոց հոգին: Կը հաւատային նոքա, որպէս արդի վայրենիք, թէ մարդ ունի իւր կրկինը (Քա) որ կը շարունակէր կենաց ընթացքը: Գերեզմանք կը կոչուէին Տուն կեկնոց, որ կը բերէին կը դնէին հանդերձ, կարասի, նկար, գիրք և սնունդ իսկ: Եւ որովհետեւ հոգին կը շարունակէր կենաց ընթացքն և վերատին կը գտնէր զիւր մարմին, ուստի, հոգւոյն այս ճանապարհորդութեան ժամանակ, գիտիլը կալուքարի բնածխատով (natron) լուանալէն վերջ՝ կը զմուտէին և կը պատատէին (մովիս):

ԺԱ. Հարստութեան ժամանակ, սա հաւատքը տիրեց թէ հոգին բաժնուելով դիակէն՝ կ'երթայ կը գտնէ զՈսիրիս երկրի վերայ, ուր Արեւն աւուր աւուր կը մտնէ ի մայրն: Անդ, Ոսիրիսի առջեւ, 40 դասաւորաց ներկայութեան, հոգին կը դատուէր և իւր անցեալ կենաց հաշիւը կուտար: Հոգւոյն գործերը կը կշռէին Արգաութեան նիւթով: Առ այս սիրտը կը կոչուէր ի վիպութիւն: Մեռեալը կ'աղաղակէր. « Հոգի, որ ծնած վայրկենէս ի վեր ընդ իս էիր անբաժան, և ցորչափ ապրեցայ յերկրի վերայ, մերկապարանոց զիս զիս ներկայացուր առ մեծն Աստուած: » Չար հոգին յերկար կը չարշարուէր, ապա կ'անհետանայր, իսկ բարի հոգին՝ յետ բա-

ղում փորձից՝ կ'երթար կը խառնուէր դից հոյլին հետ:

Գիրք մեռելոց. — Եգիպտացիք մոմիային քով կը դնէին փոքրիկ գիրք մը « Գիրք մեռելոց » կոչուած, ուր գրուած էր զոր ինչ պիտի ըսէր մեռեալն ի պաշտպանութիւն իւր անձին, Ոսիրիսի դատաստանին առջեւ:

— « Երբէք չնենգեցի, չհայհոյեցի, չգողացայ, անգթութեամբ չվարուեցայ, հեղգասիրտ չեղայ, չչարախօսեցի զարքայէն և զծնողացս, նուիրական անասուններ չորսացի: Կարօտեցո՞ւ հաց, ծարաւեցո՞ւ ջուր և մերկին զգեստ տուի: Զո՞հ մատուցի դից, և գերեզմանական ճաշ տարի մեռելոց: » (Մարտէրօ, 38, 39, 40):

Բարոյական եգիպտացւոց. — Եգիպտացիք յոյժ աւանդապահ էին և իրենց երկիրը կը համարէին « Դից բնակարան »: Կը մեծարէին զոր ինչ կը պատկանէր դից: Անկեղծ էին, պարկեշտ և բարեասէր:

ԴԱԻԻԹ Յ. ԽԱՉԿԱՆ

(Շարունակելի)

ԶԱՆԱԶԱՆՔ

ԳՐԱԿԱՆ

ՅՈՅՆ ԼԵՁՈՒ

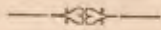
Յոյն լեզուն է մարդկային լեզուներէն այն որում վիճակած է փառաւորագոյն բախտը: Հանդարտ ու պայծառ երկնքի մը տակ, զեփիւռին սոյլը, տերեւոց սօսափիւնք, ալեաց մրմունջը անոր մեղմին վանդերն են կազմած, և առաջին օրէն եղած է ինքն ալ ընթութեան ներդաշնակութեանց վրայ յաւելեալ մի նոր երաժշտութիւն: Իւր մանկութեան օրերէն, նա ցոյց կուտայ թէ սահմանուած է տիրել աշխարհի անդատին ժի. դարէն, նախ քան մեր թուականն, յոյն գաղթականութեանց հետ դուրս կ'ելնէ իւր օրօրանէ, և իւր բարբառքն լսելի կ'ընէ յԱրեւելս և յԱրեւմուտս. Յոնիայէն ցՄեծն-Յունաստան, Տաւրիսէն ցԹերակղզին Իրեւրական կը խօսին զայն: Արագ կը զարգանայ արեւելեան հնագոյն քաղաքակրթութեանց հետ հաղորդակցութեամբ, և ահա այս առանձնաշնորհեալ բարբառն, որ պիտի լինէր քերթողական երեւակայութեան եւ

ճշմարտախոյզ բանականութեան միանգամայն գերազանց գործին, Այեւներու եւ Ռաբսոտներու քնարաց թելերուն վրայ կը թրթռայ, և Թաղէսներու, Հերակլիտոսներու, Պիլաթագորներու բերնէն կ'սկսի խօսիլ զիմաստութիւնն: Այնու Հոմեր կ'ստեղծէ դիւցազնեղութեան տիպարը, Արքիլոքոս՝ երգիծաբանութեան, և Պինդար՝ քնարական բանաստեղծութեան. այնու նաև Լեւկիպպոս և Դեմոկրիտ, դարերով յառաջ քան արդի դիտութիւնն, կը քարոզեն նախատարերց կամ հիւլէներու գոյութիւնն եւ նոցա ըստ հարկաւոր օրինաց միաւորումն կամ անջատումն: Իսկ ի՞նչ բառերով կարելի է նկարագրել այն գերազանց փառքն յոր հասին յոյն լեզուն ու գրադիտութիւնն այն մեծ դարուն մէջ որ անուանեցաւ Դար Պերիկլեսայ, ուր երեք մեծ ողբերգականներն և կատակերգակն Արիստոփան քսան երկու դար յառաջ Ռասիններու և Մոլիէրներու համար հետեւելի այլ ոչ հաւասարելի հրաշակերտ օրինակներ արտադրեցին. ուր Հերոդոտ, Թուկիդիտէս և Քսենոփոն ստեղծեցին պատմութիւնը. ուր Պերիկլեսայ բերնին մէջ ատտիկեան լեզուն թուեցաւ լինել աստուածոց խիլ յստակ և հզօր լեզուն. ուր Սոկրատ գիտութիւնը կը հիմնէր՝ հըրաժարելով յենթագիտութեանց և հռչակելով թէ Ձիք գիտութիւն՝ բայց միայն ընդհանուրին: Այնչափ գրական, գիտական եւ իմաստասիրական ճոխութիւն չպարտէր մընալ մի փոքր ժողովրդեան մէջ. այդ յոյն քաղաքակրթութիւն մարդկային քաղաքակրթութեան խմբին էր և պարտէր խառնը. ուր նորա հետ: Հնչեց ժամն. Յունաստան իւր լեզուով, աստուածներով, գրքերով, իմաստուններով, արուեստագէտներով սրիւնեցաւ Ասիոյ վրայ. արևելեան ծերացեալ ոգեսպառ ժողովուրդը իմացական նոր կորով ստացան այդ հեղեղի կենսաւէտ ջուրերէն. Հելլենականութիւնն (l'hellénisme) էր որ Աղէքսանդրի բանակին հետ կուգար նուաճել զԱրեւելս: Եկրատանէն ի Թերէ Հոմերի լեզուն կը տիրէր. Աղէքսանդրիա և Պերգամա կը յաջորդէին Աթէնքի փառաց, այլ յոյն քաղաքակրթութիւն կը լինէր համաշխարհական: Մանաւանդ, երբ Ովրատեսայ բառերով խօսելով, ճնուածեալն Յունաստանն նուաճեց իւր վայրենի յաղթողն և բերաւ զարուեստս ի կոշտն Լատի-

ոն», յոյն լեզուն՝ լատինականին ևս դայեակ՝ ստացաւ տիեզերականութիւն մ'որում այսօր չէ հասած ո՛չ գաղիերէնն, ո՛չ անգլիերէնն: Ուրիշ ազգաց հետ մեք ալ վայելեցինք հելլենականութեան բարիքներն. մեր նախնիք նորա հիւթով սնուցին իւրեանց միտքն ու պարարեցին իւրեանց լեզուն ու գրականութիւնն. մեր Արտաւազդն գրեց յունարէն ողբերգութիւններ. մեր մի փառաւոր արեւնակիցն, Պրոյերեսիոս Հայկազն, Աթէնքի ճարտարխօսութեան բեմն դրաւեց, և գոռոզն Հռովմ անդրի նուիրեց Հայ պերճախօսին այսու արձանագրութեամբ՝ «Թագուն հին քաղաքաց՝ թագաւորի բանին»: Հինգերորդ դարուն մէջ կրթական դադթականութիւն մը մեկնեցաւ մեր բնագաւառէն յԱնտիոք, յԱթէնա, ի Բիւզանդիոն, և յայնժամ Հայ գրականութիւնն իւր ոսկեղէն տաճարին ջահերը վառեց այն լուսով զոր յունական կրթութեան կեդրոններէն բերած էին իւր գիտասէր զաւակունք: Ի զուր Յուստինիոս փակեց Աթէնքի դպրոցներն. Միջին դարու պառագայն եղաւ յոյն իմաստասիրաց իշխանն՝ Արիստոտէլ, և Օսկանոնն Աստուածաշունչին հետ համապատիւ փայլեցաւ: Անմահութեան համար ստեղծեալ լեզու, ամէն քաղաքական կործանումէ նա կը պրծնէր յաղթական. նա ո՛չ միայն անմահ էր, այլ և կը թուէր ստանձնած լինել իմացական մեռելութեանց մէջ կենաց շնչոներն հնչեցնելու պաշտօնն: Այսպէս, յետ Միջին դարու տասնդարեան մեռելական քնոյն, Եւրոպա կը վերածնէր յոյն հնութեան բարբառներուն ի լուր. Եւրոպա կը յոյնանար, և նոր ժամանակը կը բացուէին: Յոյն լեզուն իւր ծնգաց վրայ դիեցոյց ու դաստիարակեց եւրոպական լեզուներն ու գրականութիւնքն, և այսօր՝ եթէ քան զինքն առաւել կը խօսուին գաղիերէնն ու անգլիերէնն, մի՛ խարուիք, յունարէնն է որ կը խօսի ի նոսա: Դեռ առանց անոր չիք կրթութիւն կատարեալ: Այս լեզուին սոյն բացառիկ ու եզակի գերն աչքի առջեւ ունենալով, պէտք չէ՝ ուրեմն զարմանանք որ նախնի յոյնք բարբարոս և անլեզու կը կոչէին այն ազգերն որք չէին խօսեր զյունարէնն, որ քաղաքակրթութեան գերազանց լեզուն լինելու սահմանեալ էր՝ իմացական կենաց լեզուն էր:

կենաց բանն ալ անով չքարոզուեցա՞ւ ալ-
խարհի :

Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐՆԱՆ

ՄԱՆԿԱԿԱՆՑԱԿԱՆ ՆՈՐՄԱԿԱՆՆԵՐ

Դ.

ՈՒՍՈՒՄԸ ԱՉՂԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՊԱՐՏՈՒՑ

Պարտուց ծանօթութիւնը կ'ազ-
նուցունէ, եւ կ'աւարտուի կը
մեծցունէ զմարդ :

Գասխարակի'ն անկ է մանա-
ւանդ հանելի բնծայել պարտուց
զգացումը մանկան, եւ խանդա-
վառել զնա այդ զգացմամբ :

Ազնիւ Արմենակ ,

Օրուան խնդիրն , առ մեզ , է ազգային
տրոց խնդիրն որոյ մասին հրատարակեցան
զանազան յօդուածներ : Յօդուածագիրք , ա-
մէնն ալ , կը խոստովանին թէ ուղղակի կեր-
պով ազգային տուրք վճարող ազգայինք
խիստ սակաւաթիւ են Կ. Պօլսոյ մէջ :

Խնդիրն ընդարձակ չըջանի մէջ քննելով ,
կրնայինք ասուգտալէս ըսել թէ գաւառացի
ազգայինք Պօլսեցիներէն աւելի փոյթեաւան-
դըն չեն մասնակցելու այն տրոց որք կա-
րէոր են իրենց ազգային հաստատութեանց
մատակարարման համար :

Այս ընդհանուր անտարբերութեան պատ-
ճառը գրչի մէկ հարուածով որոշել ու զայն
բառնալ շատ դիւրին չթուիր ինձ . իւրա-
քանչիւր խորհող պէտք է քննէ զայն ըստ
իւր տեսակէտի , եւ , աւելի բարւոք վիճակի
մը ակնկալութեամբ , առաջարկէ կիրարկու-
թիւնն այն միջոցներուն որք , կը հաւա-
տայ թէ , են գործնական եւ կրնան լինել
արդիւնաւոր :

Անկարեւոր չլինիր ուրեմն , եթէ կրթա-
կան տեսակէտով ալ հայեացք մը նետուի
խնդրոյն վերայ . եւ որպէս զի մասնակի չլի-
նի այդ հայեացք՝ պէտք է քիչ մ'աւելի
խնդրոյն խորը մտնել եւ փնտռել թէ՛ Ա. որս'ն
են , առ մեզ , իւրաքանչիւր անհասի պարս-
եքն իբրեւ ազգային եւ իբրեւ քաղաքացի .
Բ. Թէ ուսուցիչն ի՞նչպէս կարող է սպա-
ւորել այդ պարտուց զգացում իւր աշակեր-
տաց ւրսին մէջ :

Ա. — Պարտքն է մարդկային ընկերու-
թեան անկիւնաքարերէն մին . մարդիկ՝ ա-
ռանց պարտուց ճանաչման՝ կարող չլինէին
թերեւ կազմել ընկերութիւն եւ հաստատուել
հիմանց վերայ դնել զայն : Պարտուց սրբա-
զան կապերով ցանցակերպ միմեանց կա-
պակցեալ , մարդիկ կը կազմեն ընկերու-
թիւններ որոց իւրաքանչիւրը սահմանեալ է
իւր աշխատութեան բաժինը նուիրել քա-
ղաքակրթութեան գործոյն , այսինքն՝ մը-
տաց մշակութեան , սրտի կրթութեան , եր-
ջանկութեան ամսման , տառապանաց նուազ-
ման , Արդարութեան ու Գթութեան հա-
մաստիւն ծաւալման : Եւ ընկերութիւն մը
ա՛յնքան աւելի լաւ ի գլուխ կը հանէ իւր
այս աշխատութիւն որքան այդ ընկերու-
թեան անդամք խորապէս ի միտ առած լի-
նին թէ ի՞նչ են իրենց բազմապիսի պարտ-
քեր առ ընկերութիւնն որում կը վերաբե-
րին , եւ առ երկիրն յորում կ'ապրին :

Եւ արդ ի՞նչ են մեր պարտքեր իբրեւ Հա
եւ իբրեւ Օսմանցի :

Ի՞նչ պարտքեր որ ունիմք առ Ազգն , նոյն
պարտքերն ունիմք գրեթէ առ Տէրութիւ-
նն :

1. Հնազանդութիւն Ազգային եւ Պետա-
կան օրինաց ,

2. Տուրք ազգային սնտուկին , եւ հարկ՝
Տէրութեան գանձուն ,

3. Քուէարկել ազգային պաշտօնէից ընտ-
րութեան համար , եւ քուէարկել քաղաքա-
յին ժողովոց ընտրութեան համար ,

4. Ծառայել Ազգին , եւ ծառայել Տէրու-
թեան :

Ամէն ողջամիտ անձ ցաւ ի սիրտ կը տես-
նէ թէ՛ սոյն պարտուց զանցառութեամբ
կամ մանաւանդ տգիտութեամբ , նոյն իսկ
մեր օրով , ի՞նչ վրդովմունք կը ծագին , ի՞նչ
հարուած կը կրէ երկրին քաղաքակրթու-
թիւնը , ի՞նչ եպերելի տրարք ի հանդէս
կուգան , եւ հանրային ճշմարիտ շահուց ներ-
հալ ո՛րչափ ձգտումներ երեւան կ'ելնեն :
Իրաւանց պահանջմամբ միայն չգոյանար
ներդաշնակութիւնն ընկերութեան մէջ .
ներդաշնակութիւնն՝ համապատասխան պար-
տուց եւ իրաւանց համերաշխ լծորդութեան
մէջ է :

Սոյն պարտուց ընտրութիւնն այնպէս է ,
սակայն , որ դիւրութեամբ չեն ըմբռնուիր
կամ ընդունուիր ամէն մտքերէ , եթէ յա-

տուել խնամով չբացատրուելն, չուսուցուելն, և ասո՛ր համար է ահա որ, ի՞նչպէս ըսուեցաւ, հազուադիւս եւն առ մեզ վերոյիշեալ պարտուց սիրայօժար կատարողք: Ընկերական որոշ կաղմակերպութեան մը ծնունդ եւն այս պարտքեր զորս խորեղու և կատարելու համար չբաւեր միայն մերթ ընդ մերթ ընթեռնուլ՝ լրագրաց մէջ՝ յօգուածներ պարտաճանաչութեան վերայ, կամ լրասել քարողեկեղեցւոյ բեմէն, և կամ տեսնել պաշտօնական յայտարարութիւններ պատերու վերայ. — ո՛չ, սոքա չեն կարող լինիլն հասու ընել զմարդ ընկերային մեքենային այլ և այլ մասանց յօրինուածոյն ու գործողութեանց, նոցա առ միմեանս ունեցած սերտ առնչութեանց, և այն պայմանաց որք անհրաժեշտ են նոցա համեարաչի բարեօրման ու բարգաւաճման. ինչ որ միայն կրնան ընել այն է թէ առժամանակեայ յոյգ մը կ'արթնցունեն ի մեզ, վայրկեան մը խորհել կուտան մեզ մեր զանցառութեանց վերայ, լաւագոյն որոշումներ կազմել կուտան մեզ, և վերջ ի վերջոյ ունիւն կ'արտադրեն, ու իրաց վիճակն անփոփոխ կը մնայ՝ ինչպէս ներկային նոյնպէս և ապագային մէջ:

Բայց ապագայն մանկութիւնն է, պատանեկութիւնն է, ուսանող սերունդն է. ուստի կազմեմք զնա այնպէս որ զգայ թէ անձնիւր մարդ՝ առանձինն չուառ էակ՝ ընկերութեան մէջ յարաժամ կը լեցուի նորա բարիքներով զորս առանց փոխարինութեան վայելելն է վատութիւն. թէ հաւաքական այդ բարեաց ի նստատ՝ իւրաքանչիւր մարդ բան մ'ունի ընելու, բան մ'ունի տալու. թէ ի՞նչպէս կրնամք հասնիլ այդ նպատակին պիտի կազմէ Բ. մասն այս նամակիս:

Բ. Բնութեան երևոյթներն, օրէնքներն, օրինաց կիրարկութիւններն մասնաւոր գիտութիւններով սկսած եմք այսօր բազում ուրեք ուսուցանել նոյն իսկ նախնական վարժարանաց մէջ, եթէ ոչ գործնականապէս՝ գէթ տեսականապէս առ հասարակ հասկցած լինելով թէ բնութիւնն ունի կըրթիչ ոյժ, և թէ տիեզերական կարգին վերայ գոյզն ծանօթութիւն կը վսեմացունէ հոգին, ու անշուշտ առարկայից նկատմամբ իսկ կ'ամօքէ մարդոց վարմունք:

Իսկ ընկերութեան կարգաց ու հաստատութեանց, նորա բարգաւաճման պայմա-

նաց վերայ ծանօթութիւն աւանդելու, ընկերային կենաց պահանջներն ուսուցանելու, առ Ընկերութիւնն յարգանք, սէր ու անձնուիրութիւն ներշնչելու համար ի՞նչ միջոցներ ի գործ կը դնեմք:

Առ այս ի վաղուց անտի ընդունուած միջոցն է պատմութեան ուսումն որ, սակայն, չպիտի ծառայէ իւր նպատակին ցորչալի թաւալի յատուկ անուանց, պատերազմներու և թուականներու վերայ միայն. ընկերութեան անդամագնուքիւնը, բնախօսութիւնը ու բարեօրոքութիւնը, կամ լա՛ւ ևս, քաղաքակրթութիւնը մանաւանդ պէտք է լինի առարկայ սոյն ուսման, որ յա՛յնժամ և յա՛նժամ և եթ կարող պիտի լինի՝ ընկերային բաղմակնձիւ երևութից դիտողութեամբ՝ որոշել, ի վեր հանել հիմնական օրէնքներ իւր առաջնորդ ընկերութեանց, և իմաստուն խրատներ՝ իւր կանոն մարդկային վա-

րուց: Իւր երկրորդ միջոց՝ որոյ կիրարկութիւնն դեռ նոր մուտ կը գտնէ մեր կրթութեան մէջ՝ է քաղաքական Տնտեսութիւնն. սա՛ խելամուտ ընելով զմեզ Ընկերութեան գործառնութեանց, յարաբերութեանց ու բարեաց՝ մեր եսասիրիկ սառն պատեանը կը լուծէ, կը հալեցունէ իւր մարդասիրական կենսատու շնչոյն տակ. թիւր նախապաշարումներ ցրելով, նախանձու ամէն կիրք կը մարէ և համեարաչութեան ոգին կը տպաւորէ ի մեզ: Պաշտօնական ծրագրոյ մէջ մտած է արդէն այս գիտութիւն, եւ փափագելի է որ ծաւալի նաև ամէն ազգային վարժարանաց մէջ՝ ի ձեռն յարմարագոյն դասագրոց և կարողագոյն ուսուցչաց:

Կայ երրորդ ուսում մը՝ որ քոյր առաջնոց և ծնունդ մեր ժամանակի պահանջմանց՝ աւելի գերազանց կերպիւ կը պատրաստէ մանուկն ապրելու ազգայնոյ ու քաղաքացւոյ ճշմարիտ կենօք, կը համարեն զայն մասն ընկերային բարոյագիտութեան, և իւր այդ՝ կ'ուսուցուի արդէն Ամերիկեան ու Եւրոպական նախնական վարժարանաց մէջ. այս ուսում կը կոչուի ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ (Instruction civique) որ կ'աւանդէ նախ հիմնական գիտելիք ընկերային կազմակերպութեան վերայ ընդհանրապէս, երկրորդ՝ կուտայ տարրական ծանօթութիւն երկրին վարչութեան և ամենէ գործածական օրինաց վերայ:

Եթէ ինձ յանձնուէր Քաղաքային կրթութեան դաս տալ աշակերտացս, կ'ընտրէի նախ թաղին դպրոցն. ընտանի լեզուաւ կը խօսակցէի աշակերտաց հետ դպրոցը կազմող տարերաց վերայ, զայն վարող մարմնայն և վարչութեան կերպին վերայ, մատակարարութեան վերայ. զգալի կ'ընէի նոցա թէ դպրոցն առանձին սեպհականութիւն մը չէ, այլ հանրային հաստատութիւն մը. համառօտիւ կը յիշէի դպրոցին պատմութիւնը, բարերարաց կենսագրութիւնը կ'ընէի, թաղեցւոց առ նա տածած զգացումները կը բացատրէի, հոգաբարձութեան անվարձ աշխատութիւնը կը գովէի՝ եթէ արժանի է գովութեան, յառաջ կը բերէի մի առ մի այն առաւելութիւններ զորս թաղեցիք կը վայելեն հաւաքաբար կրթել տալով իրենց զաւակներ, և լին, և լին:

Յետոյ միւսնոյն կերպով կը խօսակցէի եկեղեցւոյ վերայ: Ուրիշ դասի մը նիւթ կ'ընէի թաղ. Խորհրդոյ ընտրութեան եղանակը. կը նկարագրէի քուէարկութեան առաւօտ մը, յետ ժամերգութեան. չարժու՞մ, ոգեւորութիւն Խորհրդարանին շուրջն ու թաղին մէջ. կը բացատրէի թէ ինչ է քուէն և ինչ արժէք ունի. կը յորդորէի աշակերտներս որ երբ ընտրող լինին մի օր, մեղրամոմի պէս չճկին ամէն խօսողի առջեւ, լաւ խորհին, լաւ ընտրեն, և իրենց քուէն տան միայն. ի մէջ կը բերէի ընտրող և ընտրելի լինելու պայմանները, և լին: Այս դասեր սկիզբ մը կը լինէին Սահմանադրութեան ուսման. հետզհետէ ընդլայնելով սոյն ծանօթութեանց չըմանալն՝ կ'ուսուցանէի Սահմանադրական վարչութեան այլ և այլ ճիւղերն: Կը խօսէի, ըստ տեղւոյն, ազգային բարեսիրական հաստատութեանց վերայ, եկեղեցական կարգաց ու կանոնաց վերայ, Պատրիարքութեանց ու Կաթողիկոսութեանց բնութիւնը կը բացատրէի, ուխտագնացութեանց պատմութիւններ կ'ընէի: Բեղովն նիւթեր պարտուց սէր ներշնչելու, ընկերական ոգին զօրացնելու:

Վերոյիշեալ դասուց համընթաց՝ ազգային չըմանէն դուրս՝ կը ծանօթացունէի աշակերտներս քաղաքային չըմանակաց, գիւղի, գիւղախմբի, քաղաքի, և լին վարչութեան եղանակաց բոլորովին անտեղեակ չեն տղայք. իրենց ծանօթ են արդէն շատերն քաղաքային պաշտօնեայններէն — գիւղա-

պետ, քաղաքապետ, դատաւոր, ոստիկան, կառավարիչ, հարկահաւաք, և լին, — ասոնցմէ մին կամ միւսն ընտրելով իրր չու կէտ՝ կը ճշդէի, կ'ընդարձակէի աշակերտաց զաւարտարները. ոստիկանը, զորօրինակ, առիթ կուտար ինձ մի քանի տեղեկութիւն հաղորդել պատժական օրինաց վերայ, հարկահաւաքն պատճառ մը կը լինէր հարկի վերայ խօսելու, և անոր բանաւորութիւնն հասկըցունելու: Քաղաքաց մէջ նախաքննիչատենից ու Քաղաքային խորհրդոց կազմութեան եղանակն ո՛րչափ քաջադէպ կը լինէր բացատրելու հաւասարութեան ոգին որ կը տիրէ ընդհանրապէս մեր երկրի օրինաց մէջ: Այս ամէն խօսակցութեանց միջոցին՝ խիստ դիւրին պիտի լինէր ցոյց տալ Կառավարութիւնն իրրեւ բարեկամ հասարակաց սպահովութեան ու հանգստութեան, և թուել մեր համապատասխան պարտքերն ի փոխարէն այն ծառայութեանց զորս կ'ընդունիմք Կառավարութենէն:

Առաջին տարիներուն մէջ՝ առանց ու և է դասագրքի՝ մասնաւոր ծրագրով մը միայն կարելի է աւանդել այս ծանօթութիւններ. լաւագոյն է, սակայն, որ ընթերցանութեան դասագրքին մէջ սխառած լինին ամփոփ ու յստակ: Բարձրագոյն տարիներուն համար պէտք է դասագիրք, բայց ո՛չ թէ ի բերան ուսանելու համար դասերն, այլ կարգաւոր և ամփոփումն ընելով ի միտ առնելու համար:

Դասերէն դուրս երբեմն աշակերտներն այցելութեան հանել հասարակաց շէնքերու բարեսիրական հաստատութեանց, ախանատես ընել զանոնք օրինական գործողութեանց՝ կը նպաստեն աւանդեալ դասուց տալու աւելի հաստատութիւն: Իսկ դաս ու այցելութիւն, ամենեքին, միահաղոյն կը դառնան զօրաւոր լծակ մը հոգւոյ բարձրացման, և պարտուց կատարմամբ, արժանապատուութեան պահպանման՝ իբրեւ Հայ և իբրեւ Օսմանցի:

Ուրեմն եթէ՝ Քաղաք. տնտեսութեան ու պատմութեան դասուց հետ՝ սկսինք Քաղաքային կրթութեան գէթ տարերքը կանոնաւորապէս աւանդել մեր վարժարանաց մէջ՝ մեծ դարկ մը տուած կը լինիմք մեր ազգային ու քաղաքային կենաց ոգեւորութեան ու բարւոքման, և, հիմնական բարւոքման:

Ազնիւ Արմենակ, եթէ հաճոյ ու բանաւոր կը թուին քեզ դադարաւորներս, ի փորձ դիր առաջարկած միջոցս — Քաղաքային կրթութեան ուսումը — վարժարանին մէջ, որոյ տեսչութիւնը կը վարես:

Վստահ եմ թէ աշակերտք անհամբերութեամբ պիտ'սպասեն դասախօսութեանց դժամբունէն, խնդրութեամբ պիտի ողջունեն քեզ, և դու՝ նոցա եռանդեանն ի տես՝ դժուարաւ պիտի թողուս դասարանն երբ զանգակն հնչէ:

Արիութիւն և յաջողութիւն կը մտաւթէ քեզ

Քոյդ

Գ. Ա. ՄԱՂԱԹԵԱՆ

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Լաւ գրելու համար կարեւոր է մեաց ընդհանուր զարգացումն յառաջ բան զամէն մասնաւոր պատշաճութիւն:

Ամէն բան ուրեմն դարձեալ յայս կը յանգի, այն է սովորեցնել միտքը խորհրդածելու, անդուլ խորհելու, թափանցողութիւն տալու անոր, այնպէս որ որ բնաւ բան մ'անոր համար նշանակութենէ զուրկ չ'երևի, այնպէս որ ամէն ինչ որ կը նշմարէ՝ գաղափար մ'արթնցնէ նորա մէջ, այնպէս որ իւր գաղափարք մի յարատեւ շարժման մէջ լինին, փոխանակ մնալու յիշողութեան մի անկեան մէջ, ննջելու համար անդ նման դիւանատանց փոշիներուն մէջ մնացած հին թղթերու, և իրերաց բաղխուն, լըծորդին, միաւորին, բազմասպառիւն իւրեանց մշտաշարժ գործունէութեամբ, ու նորոգին նորանոր տպաւորութեանց հաղորդակցութեամբ, ընդարձակին, ընդունին բարեփոխումներ:

Առ այս պիտոյ են հաստատուն կամք, անընդհատ ուշադրութիւն, յամառ խորհրդածութիւն, բայց ժամանակաւ ու սովորութեամբ, ճիգը կ'անհետի, գաղափարք կը մնան մտաց մէջ կենդանի, գործօն, արդիւնաւէտ և բեղուն: Ո՛չ ինչ կը կորսուի անդ, ամէն ինչ կը բողբոջի: Եթէ ուշադիր եղած է մարդ գիտելու ինչ որ տեղի ունի իւր մէջ և իրմէ դուրս, եթէ փորձած է իւր կրած յոյզերը նշանակել, ըմբռնել նոցա պատճառքն, արդիւնքն, երանգներն ու աստիճաններն, զգայնու-

թեան և խնայականութեան մէջտեղ երթալով հաղորդակցութիւնն պիտի լինի աւելի սերտ, զգացմունք պիտի աճեցնեն գաղափարներն, միտքն պիտի նրբացնէ սիրտը, և զգացման փափկութեան հետ պիտի աճի դատողութեան կորովը: Յայնժամ մարդ պիտի կարենայ լաւ գրել, և պիտի գրէ շատ բնական կերպով, առանց հոգն ընելու հրետորական կանոններն: Բաւական պիտի լինին ինչ ինչ յոյժ պարզ քաջայայտ խորատներ ոճն յղկելու համար: Երբ միտքն բարեւոք կ'ըմբռնէ, երբ սիրտն լաւ կ'զգայ, երբ յիշողութեան ծոյլ բռնակալութենէն զերծած է մարդ, երբեք գէշ չի գրեր, եւ շատ մօտ է լաւ գրելու:

Գրելու արուեստն կը սովորուի ուրեմն միեւնոյն ատեն որ մարդ կը սովորի գրագիտութիւն, պատմութիւն, գիտութիւններն, այնու իսկ որ կը սովորի զայն, միևնոյն ատեն որ մարդ տակաւ կը յառաջանայ կենաց մէջ, այնու իսկ որ նա կ'ապրի: Ուսումնասիրութիւն և փորձառութիւն գիւտի և ոճոյ ճշմարիտ աղբիւրներն են: Եթէ մարդ լաւ ուսած է, եթէ լաւ ապրած է, այսինքն իբրեւ գործօն և իւր անձին գիտակից էակ, բոլոր իւր հմտութիւնքն և նախկին յոյզերն անզգալի կերպիւ իրենց մասնակցութիւնը պիտի ունենան իւր գրածներուն մէջ, եւ թէպէտ ի նոցանէ և ո՛չ միոյն հետքն կարելի է ճշդելու ցուցնել, նոքա պիտի խառնուին մեր բոլոր խորհրդոց և խօսից մէջ, ինչպէս որ չէ կարելի ըսել թէ մարմնամարզի ո՞ր դասըն կամ ո՞ր սնունդն ի մէջ ամենուն տըւաւ մարմնոյն՝ ա՛յն գորութիւնն զոր ի հանդէս կը բերէ նա մի օր ի հարկին:

Նախկին տպաւորութեանց այս ճոխութիւնն է որ ա՛յնքան բնականութիւն և լըքում գրած է Տիկին տը Սէվինիէի նամակաց մէջ: Չկայ անոնց մէջ հատ մի յորում հին ընթերցմունք, անցեալ խօսակցութիւնք և ներքին ներանձնական խորհրդածութիւնք ներկայ զգացման չբերեն իւրեանց գործակցութիւն: Եթէ արագագիւր գրչաւ կը գրէ էջ մ'որ գլուխ գործոյ մ'է, պատճառն ա՛յն է զի իւր բովանդակ կենաց ընթացքին մէջ կարգացած, խորհած, խօսակցած էր, զի իւր միշտ գործօն խնայականութեան մէջ՝ զգացմունք, գաղափարք անդադար չընէին,

ինչպէս արիւնն իւր մարմնոյն մէջ եւ կը տածէին անդ կեանքը, զի իւր բովանդակ հոգին միշտ յօտին կանգուն էր, պատրաստ ի սպաս, և մէն մի բառ, մէն մի խօսք իւր իմացական և բարոյական ամբողջ կենաց արգասիքն ու արտայայտութիւնն էր:

Մի՛ կարծէք թէ դիւցաբանութիւն գիտնալ եւ Թասսոյի դիւցաղներգութիւնը ճանչնալ բաւական եղած են իրեն գրելու համար իւր տապալեալ ծառոց վերայ այն համբաւաւոր ողբն. դարոյականի յիշողութիւն մի զգացման վերայ իմաստակութեան ստուեր մի պիտի նետէր, և ամէն գեղեցկութիւն պիտի եղծուէր: Այլ պէտք եղած է բանաստեղծութեամբ սողորեալ միտք մը դիւրագրգիւ և իւր տպաւորութիւնքն այլակերպելու երազափոյթ երեւակայութիւն մը, և, առաւել քան զամենայն, փափուկ հոգիներու ա՛յն ամօթլեածութիւնն որ սրտին յուզումն ժպիտով մի կ'սքօղէ և իրականութեան կարի սըրտաճմլիկ բացատրութիւնն քմահաճոյ ձևի մը տաք կ'ամոքէ:

Լուսնայի մահուան վրայ վեց տող դրելու համար չափազանց չէ եղած լսած լինել զՊօսիւէ և զՊուրտալու, խորհրդածած լինել Բասքալայ և սուրբ Օգոստինոսի խօսքերուն վրայ, բայց, այսպէս պատրաստեալ, Տիկին տը Սէվինիէ կարողացաւ տեսնել Աստուծոյ այն անողորմ ձեռքն որ կը կործանէր գլուխու և նորա մեծութիւնն, ըսել զայս պարզ ի պարզոյ, և իւր ըսածն պարզապէս վսեմ է:

Կրնաք սիրել դուք ձեր ծերունի պարտիզպանն, առանց կարող լինելու ըսել սա պարզ բառերն, « Պօղոս աղբար մեռաւ, մեր պարտէզն բոլորովին տխուր է այս մահուամբ: »

Այլ նրբազգած և իմաստասիրական հոգի մի որ զգացած լինի այն հրապոյրն զոր մարդուն ներկայութիւնն կուտայ անշունչ իրաց, որ Կլաւդիոս լինի թէ քանի կսկծալի է բնութեան անտարբեր պայծառութիւնն, երբ կ'աներևութանայ այս բարի մարդուկն որ կ'երթար, կուգար, կը բերէր, կը յատանէր, չարժումն, զանազանութիւն, կեանք դնելով, ինքն առանձին լեցնելով այս անապատն, հոգի այս փոքր աշխարհին, հեթանոս բանաստեղծութեամբ թըրծուած երեւակայութիւն մի, որ բացատրէ

այս անզգայութեան իսկ տխրութիւնն, եւ, ծերունի պարտիզպանին համար՝ սգոյ մէջ նստեցնէ մշտագեղ և մշտաժմիտ ծաղկունքն, սոքա միայն կարող են թեւադրել այն համառօտ խօսքն, ուր Հոմերի և Վիրգիլեայ մի արձագանգն կը լսուի:

Ոճոյ բացատրիչ յորդութիւնն բնական արգասիքն է բարդեալ տպաւորութեանց կոյտի մի ներբիմաստ, յուզեալ, նկարագեղ, վսեմ ասացուածն կը ծլի ու կը փթի անջան բարոյական կենաց ճոխ գետնին վերայ, արտաքին երկարաձգումն և վերջին եզրն է այն՝ ներքին զգացումներու եւ անձառ դաշափարներու մի երկար շղթայի:

Իւսկիւտար Ժ. ԼԱՆՍՏԵ
Պէրպ. Վարժը. Խրաւք ի վերայ առուեսի գրելոյ
(Թարգ.)
Ա. ՓԱՇԱԵԱՆ

ՄՏԱՄԱՐՁԱԿԱՆ

Տխուր աղբիւրն որոյ երկանաքարին ճունչիւնը միշտ կը լսեմք և ալիւրը երբեք չեմք տեսներ:

ՄԵԿԵՆՈՒԹԻԻՆ

Այս սյուրբանական խօսքը երեք տեսակ անձանց կրնայ պատշաճիլ. 1.⁰ նոցա որք շատ խոստանան եւ չեն կատարեր իւրեանց խոստումը: 2.⁰ նոցա որք շատ աղմուկ կը հանեն եւ սակաւ արդիւնք ունին. 3.⁰ նոցա որք շատ կը պարծին եւ սակաւ կ'արժեն:

ՎՐԻՊԱԿՔ ԺԵ. ԹՈՒՈՅՆ ՄԷԶ

Էջ	Սիւնակ	Տող	Վրիպակ	Ուղիղ
225	Ա.	7	Հարիւր աստիճան	կարմիր աստիճան
«	«	22	մարդը	սարդը
«	«	35	ա՞յնքան	ա՛յնքան
«	«	46	1 1/0	1/10

Արտոմատէր Ա. ՍԱՔԱՅԵԱՆ

Տնօրէն—Խմբագիր

ՄԻՋՐԱՆ ԱՍՔԱՆԱՋ

Տպագր. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Կ. Պօլիս, Էսկի Չապքիէ ֆաշէսի, 61.